

ДИЗАЙНЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, МЕХАНІЗМ, СПРЯМОВАНІСТЬ

Рижова І.С. (м. Запоріжжя)

Анотація

В статті розглядається сутність, структура, механізм і спрямованість дизайнерської діяльності в контексті соціально-філософського аналізу; діяльність як творчий процес, що направлений на самореалізацію особистості; дизайнерська діяльність в контексті суб'єкт-об'єктного відношення.

Ключові слова

ДИЗАЙНЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ, ТВОРЧИСТЬ, ТВОРЧИЙ ПРОЦЕС, САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ, СУБ'ЄКТ-ОБ'ЄКТНЕ ВІДНОШЕННЯ, ІДЕАЛ, АКТИВНІСТЬ, ІНІЦІАТИВНІСТЬ, ІМАНЕНТНІСТЬ, ДУХ, ЦІЛЬ, ЗАСІБ, РЕЗУЛЬТАТ

Вступ

Дизайн як соціальний феномен тісно пов'язаний з категорією "діяльність". Аналіз свідчить, що діяльність – це відношення людини до оточуючого світу, перетворення і підкорення його; цілеспрямована, раціонально усвідомлена діяльність, розвиток як людини, так і суспільства. Перетворююча діяльність людини сполучається з законами природи і суспільства, проте результатом її є створення "другої природи". Діяльність по перетворенню об'єктивного світу спочатку включала в себе емоційно-почуттєве забарвлення, суспільні регулятиви, цільову й світоглядну орієнтацію і органічно пов'язана з ним. По мірі накопичення цих моментів вони відокремлюються в самостійні галузі діяльності по відтворенню і примноженню діяльнісних компонентів. Цілісна діяльність може бути досягнута лише на індивідному рівні, носієм її досягнень здатен стати тільки індивід. Зміст діяльності направлений на зміни перетворення в інтересах людей, будь-яка діяльність передбачає протиставлення суб'єкта і об'єкта діяльності. Людина протиставляє себе об'єкту діяльності як матеріал, який повинен отримати нову форму і властивість, перетворитися із матеріалу в предмет і продукт діяльності.

Тому **мета статті** – проаналізувати діяльність, яка розкриває сутність, структуру та механізми дизайну.

Отже, будь-яка діяльність включає в себе:

- мету (ціль);
- засіб;
- результати;
- сам процес діяльності.

Загальна структура будь-якої діяльності включає: певну потребу людини, на задоволення якої спрямована його діяльність; предмет діяльності; дії з предметом; засоби діяльності; результат діяльності. Засоби діяльності, що входять в її структуру, визначають методологічний зміст. Вони зумовлені метою діяльності та її передбачуваним

результатом. Діяльність є реальною рушійною силою суспільного прогресу і умовою самого існування суспільства. Разом з тим історія суспільства свідчить, що діяльність як така не є вичерпною засадою людського існування. Якщо основою діяльності є свідомо сформульована мета, то основа самої мети знаходиться поза діяльністю, в сфері людських мотивів, ідеалів і цінностей. В історії пізнання поняття діяльності відіграє подвійну роль:

- 1) світоглядного принципу;
- 2) методологічною засадою ряду наук, коли діяльність людини стає предметом інших наук.

Обговорення проблеми

На нашу думку, людська діяльність – багатоструктурне явище, що включає в себе пізнання, оцінку і практику. При цьому її пізнавальний аспект полягає в отриманні або використанні знання про об'єкт шляхом застосування до нього методів пізнання. Що стосується оціночної діяльності, то вона забезпечує необхідну для будь-якої свідомої дії з об'єктом оцінки згідно з деякою шкалою оцінювання. Практична складова дизайнерської діяльності орієнтована на предметно-практичне перетворення об'єкта відповідно до існуючих знань та оцінок.

В дослідженнях філософсько-методологічної орієнтації найчастіше аналізується специфіка діяльності як реальності особливого роду, з'ясовується її співвідношення з іншими формами буття, відпрацьовуються концепти загальної формальної структури діяльності та її типології. В окремих наукових дисциплінах найчастіше здійснюється відтворення певного виду діяльності як предмета наукового пізнання в його теоретичному вигляді згідно з канонами наукового мислення та культурно-історичної парадигми [1, 221].

В якості світоглядного принципу поняття діяльності утвердилось в німецькій класичній філософії, коли в європейській культурі відбулась перемога нової концепції особистості, що характеризується раціональністю, багатоманітними напрямками розвитку активності і ініціативності, коли були створені передумови для розгляду діяльності як основи і принципу всієї культури. Перші кроки по створенню цієї концепції зробив І. Кант, в ранг всезагальної основи культури діяльність вперше висунув І. Фіхте, розглядаючи суб'єкт ("Я") як чисту самодіяльність, як вільну активність, яка створює світ ("не-Я") орієнтується на естетичний ідеал [1, 160]. Саме І. Фіхте вперше універсалізував принцип діяльності у філософії та запропонував його загальною основою культури. Він розглядає абсолютний суб'єкт як вільну творчу активність, що постійно відтворює свій об'єкт – культуру. Початковою, абсолютно першою і цілком безумовною субстанцією культури може бути тільки діяльність.

Найбільш розвинену раціоналістичну концепцію діяльності розробив Г.В.Ф. Гегель як характеристику абсолютного духу, що

породжується іманентною потребою духу в самозміні. Головну роль він відводить духовній діяльності і її вищій формі – рефлексії. Такий підхід дозволив Г.В.Ф.Гегелю побудувати цілісну концепцію діяльності, в рамках якої центральне місце займає раціоналізуюча робота духу. В концепції Г.В.Ф.Гегеля ґрунтовному аналізу піддана діалектика структури діяльності, глибока взаємозумовленість цілі і засобів, зроблений ряд глибоких зауважень про соціально-історичну зумовленість діяльності і її форм. Діяльність розглядається як “дійсний універсалізм людського буття, абсолютний початок людини, як її сутнісні визначення, як її зв’язок з об’єктивністю і засіб безкінечного формування дійсності” [2, 56]. Оскільки діяльність являє собою взаємодію суб’єкта і об’єкта, то відповідно до типу взаємодії можна виділити суб’єкт – об’єктний і суб’єкт – суб’єктний її різновиди. Нарешті, істотний відбиток на діяльність накладає сам об’єкт, завдяки чому виділяються такі його різновиди, в даному випадку як дизайнерська діяльність, якій відповідає перетворююча, конструююча, моделююча функції та ін.

Отже, діяльність є структура, яка включає наступні конструктивні компоненти:

- задача діяльності, яка фіксує вимоги (необхідність) на основі висхідного об’єкта діяльності отримати певний продукт, який є модальним компонентом структури, задаючи її необхідний характер в універсумі діяльності і, через нього, в світі природи;

- матеріал діяльності, тобто можливі об’єкти перетворення, що фігурують у діяльності в процесі її здійснення. Поза діяльністю ці об’єкти створюють неорганізовану багатоманітність, а в структурі діяльності існують на правах упорядкованих елементів – об’єкта і продукту діяльності;

- засоби діяльності, тобто безліч об’єктів, які самі не перетворюються в процесі діяльності, але приймають участь у перетворенні її матеріалу як необхідної умови;

- спосіб діяльності, що являє собою систему елементарних операцій над матеріалом, забезпечує отримання продукту на основі об’єкта.

Слід відмітити, що діяльність – це внутрішній стан буття людини як родової істоти, що розкривається як універсальний спосіб привласнення людиною діяльності універсального відношення до неї, універсального вияву власної сутності. В діяльності самоздійснюється і самостверджується сутність існування людини, яка трансформує суб’єктивне в об’єктивне, ідеальне, наповнює людське життя соціально значущим змістом. Так, М.Бердяєв розширює долю людини до долі культури і космосу і зводить весь космос, культуру до існування людини, щоб проявився лейтмотив філософствування – «виявлення» людини – в творчості і через творчість. Описово можна визначити нормативну структуру діяльності як історично сформований спосіб (норму) вирішення деякої соціально необхідної задачі при наявності певних засобів і

матеріалу діяльності.

Слід підкреслити принципову порівняльність і сполучність задач діяльності, матеріалу діяльності, засобів і способу в структурі діяльності. Всі ці чотири компоненти існують тільки в структурі діяльності, поза якою нічого не може бути задачею, матеріалом, засобом чи способом умови визначення діяльності; на мові дизайнерського дискурсу намагаються демонтувати структуру діяльності, виокремлюючи її компоненти, відносячи результат безпосереднього до структури діяльності.

Аналіз свідчить, що компоненти діяльності знаходяться у відношенні взаємокоординації, елементи якої створюють різноманітні структури дизайнерської діяльності [3, 83]. Діяльність є буття людини в його людському ставленні до світу, в його олюдненому змісті. У цьому сенсі діяльність – це суб'єктивна активність самого буття. Діяльність – це спосіб існування людини, специфіка людського образу життя, яку покликане фіксувати поняття дизайну, пов'язане перш за все з особливостями діяльності людини. Особливістю діяльності людини є її свідомо поставлена цілі. Людина здатна вибирати свої цілі доцільно, для неї характерне вільне цілепокладання, вона може ставити цілі, не обумовлені існуючою в даний момент обставиною, і приймати зусилля. Щоб досягти їх у віддаленому майбутньому, в своїй діяльності людина сама створює для себе нові й нові цілі, виходячи при цьому далеко за межі своїх біологічних потреб.

Оскільки структура діяльності визначена функціональним чином, її компоненти визначені лише функціонально, хоча їх слід доповнити і системним описом самих себе. Кожна із цих форм має самостійний об'єкт вивчення, наприклад, просторова реалізація діяльності досліджується в дизайні, архітектурі, економічній географії, а часові – при аналізі і синтезі оптимальних по часу планів діяльності. Хоча при визначенні поняття “діяльність” іноді вживається термін “процес”, зауважимо, що в самій структурі (моделі) поняття процесу передбачається. Це не випадково, тому що структура діяльності направлена на перетворення дійсності. Особливості матеріалу діяльності в тому, що він може бути речовим чи знаковим, штучним чи природним по своєму походженню. Об'єктами і продуктами діяльності може бути все, відносно чого можна поставити цілі діяльності. В практичній діяльності людина має справу з сконструйованими її діяльністю і духовністю предметами, саме вони нею змінюються. Мабуть не кожний діяльний акт стає практичним, він стає таким, коли дістає практичне спрямування, що оформлене в контексті соціуму, культурі, знань тощо. Результати людської діяльності далеко не завжди співпадають з цілями: часто людина не в змозі здійснити те, що задумано. Крім того, діяльність, що приводить до успішного досягнення цілі, здатна породжувати і наслідки, які людина не передбачала і навіть не усвідомлювала, але в аналогічних випадках людина ставить цілі

усунення таких наслідків і вихід досягається через ціленаправлену діяльність.

Основною особливістю матеріалу діяльності в її структурі є відсутність у нього власної організованості, об'єкти перетворення пов'язані між собою структурою способу діяльності, будучи включеними в систему операції над матеріалом. Сам же матеріал визначений нами як безліч складових, бо об'єкт не має ще організованості і підлягає переходу в іншу якість. Об'єкти перетворення являють собою не просте нероздільне ціле, а являються складними і системними об'єктами. Елементарна операція з матеріалом по своїй структурі співпадає зі структурою діяльності. Задача діяльності визначається нами через модальну категорію необхідності як отримання результату матеріалами. Мета відрізняється від задачі своєю предметністю, відсутністю операційного смислу, подоланням необхідності і виходу на простори свободи. Задача діяльності пов'язана з елементарними задачами через спосіб діяльності, який являє собою систему елементарних операцій, що робить можливим рух в задачах, зведення одних задач до інших, побудову способу вирішення висхідної задачі, зв'язок задачі і способу діяльності у системі елементарних задач, які необхідно вирішити для реалізації вихідної задачі. Через діяльність постійно здійснюється безупинне розширення свободи і утвердження індивіда в свободі.

Спосіб діяльності являє собою систему операцій над матеріалом діяльності, організовує засоби діяльності таким чином, що стає можливим вирішення творчої задачі діяльності

Доцільна творча діяльність передбачає дві істотно різні ланки:

- акт цілебачення;
- акт цілереалізації.

Остання включає:

- інформаційно-пізнавальну діяльність (вивчення об'єкта);
- ідеально-конструктивну діяльність (вироблення ідеальної моделі, майбутнього реального результату);

- реально-конструктивну діяльність (практичне втілення мети).

Таким чином, перетворювальна діяльність людини вже з самого початку містить у собі діалектичну єдність матеріального та ідеального, сутнього та належного, чуттєвого та духовно-теоретичного. Діяльність – це спосіб самореалізації людини, матриця соціоеволюційної активності суб'єкта, яка виявляється в його самостановленні; це самотутнє відношення суб'єкта до світу – людей, об'єктів – предметів матеріальної дійсності в простій схемі суб'єкт – об'єкти – предмети і їх предикати – властивості – суб'єкт діяльності. В соціальній діяльності індивід – це людина – креатор, який діє відповідно до своїх здібностей, досвіду, цілей і задач, а об'єкти – предмети – це сфера – континуум соціуму – природи, з якими має відношення людина як креатор дійсності. Інструменти, знаряддя і матеріали – це опосередковані предмети, які виконують диференціальні операції, а також створюють програми, задачі діяльності. До повної міри

перетворення предмета тотожне зміні суб'єкта діяння, бо це зміна образу тієї реальності, з якою взаємодіє людина, розширення обсягу його змісту і значення. Це означає, що в практичній діяльності змінюється в першу чергу сам суб'єкт, бо предмет в кінцевому рахунку є його похідна [4, 18]. Людина сама створює і удосконалює засоби діяльності. В основі дизайнерського прогресу людства знаходиться постійне перетворення засобів діяльності в її цілі, а цілей – в засоби. Чим більш ефективними являються засоби діяльності, тим легше досягаються цілі. Тому в дизайнерській діяльності постійно відбувається зміщення уваги від цілей до засобів. В дизайнерській діяльності створення і удосконалення її засобів (тобто проміжний ланцюг) стає самостійною ціллю, а робота, що направлена на цю ціль, відокремлюється в самостійну сферу діяльності, а те, що було проміжним ланцюгом перетворюється на кінцеву мету, а те що стає кінцевою метою, починає розглядатися знову як проміжний ланцюг, який знову стає умовою для досягнення нової цілі. Можна відмітити, що людині властивий образ життя – результат “обернення” засобів в цілі. Людина колись навчилася діяти, щоб жити, зараз вона живе, щоб діяти. Дизайнерська діяльність, без якої неможливо існування культури, виникає як засіб, що направлений на удосконалення практичної діяльності. Завдяки взаємному “оберненню” засобів в цілі в розвитку суспільства постійно відбувається диференціація діяльності, виникають нові її види. І цей розвиток не може зупинитися, тому що його рушійні сили знаходяться в самій природі людської діяльності.

Аналіз свідчить, що діяльнісні мультипроцеси можуть бути розподілені на такі цілі:

- теоретико – концептуально – наукові;
- креативно – художньо – естетичні;
- морально – філософські;
- творчо – дизайнерські;
- матеріально – об'єктно – трансформаційні;
- соціокультурно – перетворюючі.

В структурі дизайнерської діяльності виокремлюються наступні паттерни відношень:

- суб'єкт – об'єкт – предметні;
- предмет – об'єкт – трансформаційні процеси в діяльності суб'єкта;
- інваріантно – реверсивні комбінації зв'язків.

Форми діяльності є складовими, що детермінують полісоціальні кореляції – відносини і об'єкт – предметні матеріали, що включаються в сферу активності людини в її кореляції з культурологічними, естетичними, епістемологічними чинниками. В діяльності реалізується об'єктна спрямованість людського буття, а на практиці – суб'єкта. Світ практично змінюється тому, що світ переосмислюється людиною, як

сукупність новоутворених і глибоко пізнаних об'єктів [5, 8]. Постійне формування все нових цілей і засобів діяльності приводить до того, що люди все більше занурюються в штучно створений людиною світ, який складається з її результатів і продуктів. В цьому відношенні “дизайнерська культура” протистоїть “натурі”, тобто природі в її первісному вигляді. Культурне – штучно створене, оброблене людьми на протигагу тому, що створене природою, без втручання людини. Створюючи дизайнерську культуру, люди самі відокремлюються від природи, і вибудовують нове, “зверх – природне” середовище проживання. Людство живе мов би на межі двох світів – існуючого поза людиною світу природи і створеного людиною світу культурі, причому в ході історичного розвитку людського суспільства перший “заслоняється” все більше другим (хоча повністю відмежуватися від природи неможливо).

Таким чином, в основі дизайнерської діяльності – суб'єкт-об'єктне відношення, що багаторазово обговорювалося в ході історичного розвитку філософської думки – І.Кантом, Ф.Беконом, Р.Декартом. І.Кант аналізує структуру суб'єктивного начала, так як суб'єкт виступає активною стороною пізнавального процесу. Він не чекає, поки зовнішній світ відтвориться в його свідомості, а сам генерує пізнавальні структури, що передбачає творчу діяльність. На думку К.Маркса, який високо оцінив вказані думки І.Канта, іманентні закономірності об'єкта розкриваються в формах практичної і пізнавальної діяльності об'єкта. “Суб'єктне начало” втрачає негативний смисл, що включає в себе елементи збитковості, уродливості, неадекватності і свавільності, що приписувалися даному поняттю домарксовими матеріалістами, і набуває позитивного характеру як діяльно і творче начало у пізнанні. Діяльність визначається як спосіб буттєвості, для якої характерна суб'єкт-об'єктна опозиція, матеріально-духовна злитість [6, 70-79].

Суб'єкт-об'єктне відношення дозволяє розкрити механізм соціальної детермінації (обумовленості) пізнавального процесу. Така детермінація не є його зовнішньою формальною характеристикою. Поскілки гносеологічний суб'єкт має соціальну природу (що було вказано І.Кантом і далі розвинене Г.В.Ф.Гегелем), створювані ними пізнавальні структурні образи відображають не тільки закономірності об'єкта, але й несуть деяку інформацію про цілі і цінності суспільства. Суб'єктно-об'єктна парадигма завжди співвідноситься з глибинними соціокультурними засадами суспільства.

Отже, вказану парадигму слід трактувати не тільки в гносеологічному плані, але в онтологічному і аксіологічному. Людська діяльність – практична, пізнавальна і ціннісно-орієнтаційна, актуальне буття суб'єктно-об'єктного відношення; її аспекти – соціально-практичний, ціннісний і пізнавальний взаємно опосередковують один одного. Це опосередкування має важливе значення для адекватного трактування категорій суб'єкта і об'єкта. І.Фіхте “розчиняє будь-яку

даність, позитивність предметність в діяльності” [7, 58-59].

Аналіз свідчить, що людина стає суб'єктом пізнання, тільки засвоївши соціокультурний досвід, втілений в мові, категоріях мислення, знаряддях праці і побуту, нормах культури. Категорії “суб'єкт” і “свідомість” не тотожні. Суб'єкт не є деякий “чистий дух”, а чуттєво – тілесна істота, що володіє свідомістю і волею. Діяльність не є “causa sui” – причина самої себе, її детермінує саморозвиток людськості; діяльність є продукт людського самовияву і засіб задоволення потреб суспільної людини, як запит соціуму і людської духовності.

Але суб'єкт не є чисто природною істотою, пов'язаною із світом самоспоглядання.

Об'єктом може бути будь – яке явище природи і суспільства, на яке направлена пізнавальна, практична будь-яка інша діяльність суб'єкта на певному історичному етапі розвитку суспільства. Помилкою було б ототожнювати поняття об'єкта і матерії як такої. У силу того, що розмежування суб'єкта і об'єкта проводиться згідно з субстанційною ознакою, а не з функціональною, то гносеологічна формула “без суб'єкта нема об'єкта” не є ідеалістичною. Діючий засобами діяльності суб'єкт – це завжди усвідомлюючий суб'єкт. Діяльність як функціонування суспільної системи неможлива без її творчого забезпечення. Чим вище рівень діяльності, тим сильніше потреба в її духовності. При домінуванні матеріального чи духовного в різних вимірах діяльності їх зв'язок нерозривний. Вже Ф.В. Шеллінг підкреслює, що в діяльності людини маємо постійний процес переходу ідеального в реальне, суб'єктивного в об'єктивне, предметне [8, 304].

Об'єктивність в онтологічному аспекті означає незалежність існування зовнішнього світу від пізнаючого суб'єкта; суб'єктивність означає чуттєво-тілесну креативність, що володіє свідомістю, свободою волі і перетворює зовнішній світ предметним чином. Об'єктивність в гносеологічному смислі означає незалежність змісту пізнання як відображення зовнішнього світу від пізнаючого суб'єкта (об'єктивність істини).

Суб'єктивність в даному аспекті означає пізнання як форму і продукт діяльності, об'єктивність не “дарується з небес” і не приходить від об'єкта сама по собі, без наших зусиль. Об'єктивізація знання пов'язана з комунікативним (інтерсуб'єктивним) аспектом пізнавального процесу. Суб'єкт власною діяльністю відтворює суспільство через самого себе і його діяльність завжди містить в собі безпосередньо перетворююче (практичне) і духовне начало, шляхом якого здійснюється трансляція всезагальності людського буття. Як відмічає Горак Г.І., “Діяльність – це взаємодія з об'єктивним світом суспільної людини, вона являє собою єдність матеріально-перетворюючого духовного начала, бо по-людськи діяльно перетворювати світ можливо, спираючись на досвід цього перетворення, знаний в духовних формах, і свідомо

цілепокладаючи його знов-таки з допомогою духовних форм” [6, 72].

Однією з притаманних людині форм випереджального відображення дійсності є цілеутворююче відображення, тобто коли людина виробляє у своїй свідомості мету своєї діяльності. Здатність до цілеутворення є необхідною передумовою цілеспрямованої людської діяльності. “Особливість цілеутворюючого відображення полягає в тому, що воно випереджає не перебіг зовнішніх подій, а розгортання дій самої людини, окреслюючи наперед бажані результати їх. З подібним явищем ми стикаємось і при прогнозуванні результатів людської діяльності. При цілеутворенні предмет або дійсність змінюються залежно від людських потреб, набуваючи у свідомості таких форм або властивостей, які роблять їх придатними для задоволення цих потреб” [9, 128-129].

З категорією “діяльності” тісно пов’язана категорія “ідеал” (франц. *Idea*, греч. *idea* – ідеал, первообраз), без якого неможливе становлення дизайнерської діяльності. Як справедливо вважає Е.В.Ільєнков, ідеал – це ідеальний образ, що визначає спосіб мислення і діяльності людини [10, 202]. Ідеал являє собою специфічно людську форму життєдіяльності, так як передбачає створення образу цілі діяльності до її фактичного здійснення. Проблема “ідеалу” була розроблена ще І.Кантом у зв’язку з проблемою “внутрішньої цілі”.

Ідеал – це компонент соціально-індивідуальної і історичної свідомості, що диференціює діяльність суб’єкта, мотивацію, поведінські структурні – паттерни в соціумі, природі, екзистенції. Ідеал може експлікувати як генеральну мету активності суб’єкта, який підкоряє собі самі високі творчі цілі в кореляції з модусами досягнення самого ідеалу. Ідеал як “інструментальний розум” (Т.Адорно) – це результуюча модель кінцевої цілі, смисл всієї діяльності суб’єкта, а також генеральний орієнтир екзистенції. Ідеал – це модель випереджаючої свідомості, яка повинна наступити в найближчому майбутньому.

Ідеал – це відображення субстанційних аспектів творчої діяльності суб’єкта, який втілює свідомі стимули – мотиви діяльності людей, відношення до подій світу – соціуму, держави, зв’язків з процесами спілкування. Ідеал регулює цілі, задачі і програми як індивіда, так і суспільства, він створює ейдетичну модель, яка проєцюється на результат, на який націлений індивід. Ідеал еволюціонує і трансформується у свідомості суб’єкта, відображаючи його цілі, інтереси, потреби. Ідеал – це така психологічна сила чи конструкція ідей образів, що консолідує індивіда з метою досягнення конкретних задач суспільства. Ідеал включає ідеї філософії, естетики, релігії, метафізики, фольклору, художньо-естетичної творчості і культурології; детермінується ментальними особливостями в адитивності з феноменами, які ще не існують в конкретній реальності.

Ідеал слід експлікувати як результат, який інваріантно апробується в різноманітних мультипроцесах і моделюється в соціоситуаціях [10]. Ідеал – це уявлення про найвищу досконалість, яка, як взірець, норма,

найвища мета, визначає певний спосіб і характер дії окремої людини чи групи людей, класів, націй, держави, суспільства. Ідеал є загальною тенденцією, що притаманна розвитку будь-якого суспільства, у якому поєднуються гармонія внутрішнього світу людини та гармонія взаємовідносин, особи й соціуму. Зміст ідеалу – відобразити назрілі потреби суспільства, розкривати людські уявлення про всебічний і цілісний розвиток особистості.

Ідеал часто розуміється як прийом аналізу – синтезу ейдетичної програми, яка допомагає суб'єкту втілювати у життя феномени художньо-естетичного спрямування. Ідеал часто уявляється як аксіологічний образ, який вважається еталоном, вищим досягненням ідеї. Ідеал – це проміжна ланка між ідеаційною і чуттєвою культурою, що включає як екстрачуттєві і гіперраціональні сторони, також раціональні конститутиви, сенсорні відчуття. Ідеал – це модель плюралістичної парадигми, що корелюється з певними системами ідей, концепцій, знань, ідеології; це максима, якої прагне досягти суб'єкт в теоретичному і практичному планах, на яку покладена відповідальність за вирішення соціально-політичних задач; максима, що орієнтується на загальнолюдські цінності. Ідеал – це модель, що визначає мультипроцеси соціореальності з орієнтацією як на одиничні, приватні феномени, так і загальні фактори – аспекти соціальної реальності. Ідеал – це макромодель чи макропарадигма, яку створює суб'єкт як креатор, що намагається його втілити в життя.

Згідно І.Канта, явища, які не мають цілі, не можуть мати і ідеалу, тому ідеал являє собою ідею регулятивного порядку. Він вказує скоріше напрямок, ціль, чим створює образ самої цілі. Ідеал у Г.В.Ф.Гегеля стає моментом дійсності, образом людського духу, що розвивається через свої іманентні протиріччя, долаючи свої відчужені стани. Тому ідеал завжди конкретний і постійно реалізується в історії. Будь-який досягнутий ступінь розвитку уявляється з цієї точки зору як частково реалізований ідеал, як фаза підкорення емпірії владу мислення, силу, ідею, творчу силу поняття. У вигляді ідеалу завжди оформлюється образ конкретної цілі діяльності “роду”, тобто людства на даному ступені його інтелектуального і морального розвитку.

Г.В.Ф.Гегель принципово розмежовується з романтичним розумінням співвідношення діяльності і предметності. Центральна гегелівська ідея – ідея тотожності дійсності і суб'єкта, опредмечення і розпредмечення, об'єктивації і суб'єктивації об'єкта. Саме Г.В.Ф.Гегелю належать найглибші і найзмістовніші положення про співвідношення та взаємовизначеність мети і засобів діяльності дизайнерського спрямування.

В контексті багатьох видів і задач діяльності проектування відрізняється рядом особливостей, що належать до нормативного рівня. Будь-яка діяльність центрована навколо вирішення задачі,

розпочинається з постановки задачі, закінчується її вирішенням, отриманням кінцевого продукту на основі ідеї вихідного об'єкта. Для виявлення специфіки діяльності проектування цього недостатньо. Необхідність у вирішенні певної задачі, а через неї – у здійсненні діяльності є наслідок неідеальності деякого реального об'єкта діяльності. Факт неідеальності встановлюється за допомогою співставлення об'єкта діяльності і норми її здійснення (ідеалу), прийнятої на соціумі в момент встановлення цього факту. Співставлення об'єктів прийнято називати оцінюванням. Тоді об'єкт є оцінюваний (об'єкт або цінність), а система, в якій відбувається співставлення чи оцінювання, являється аксіологічною системою [11]. Стан неідеальності може мати місце згідно з двома причинами:

1) або об'єкт не відповідає нормі в силу особливостей свого походження, або існування;

2) або змінилася норма і тому об'єкт перестав їй відповідати, тому фіксується неідеальність об'єкта, його поведінка не визнається нормальною, а дисфункційною чи патологічною.

В контексті нашого дослідження доцільно розрізняти два види неідеальності об'єкта:

- практичну;
- проблемну.

З того, постільки зміст ідеалу пов'язаний з оцінюваним, практична неідеальність (чи ідеальність) характеризується тим, що ідеал є нормою існування об'єкта, який за його допомогою оцінюється. Проблемна неідеальність, навпроти, специфічна своєю невизначеністю в практичному відношенні. Справа в тому, що оцінювання є формальною дією, в структурі якого не передбачена ступінь узгодженості змісту ідеалу і оцінюваного об'єкта. Можливі і абсолютно довільні оцінки з випадковими основами. Проблемна неідеальність носить необхідний характер: в ній нема моменту сваволі, але разом з тим вона не має і визначеності [12].

Відмінність практичної і проблемної неідеальності виступає в структурі задачі. Цілі ще можуть бути практичними чи проблемними, але вони мають об'єктивну зумовленість і виводяться безпосередньо із неідеальних ситуацій. Задача потребує отримання не просто продукту діяльності, а зробити це на основі певного матеріалу діяльності, щоб досягти ідеального стану. Якщо неідеальність практична, то вказується негативна оцінка (дисонанс) діяльності, якщо неідеальність проблемна, то система оцінки може вважатися невизначеною, при повністю негативній оцінці часто не може бути поставлена задача; поставлена задача може бути неопераціоналізованою, так як відсутній спосіб її вирішення. Відмінність між практичними і проблемними цілями необхідні для обговорення проблематики дизайнерського проектування.

В дизайні може бути безліч неопераціоналізованих цілей типу досягнення гармонізації виробничого середовища; “візуалізації предметного середовища”, “естетизації побуту”, “покращення

виробничих виробів". Безперечно, що частина з них в подальшому отримає більш раціональну постановку питань і перетвориться в задачі. Для аналізу важливо конкретизувати, що ми розуміємо під задачами – операціоналізацію практичної цілі, а під проблемою – операціоналізацію проблемної цілі. Будова задачі, поскільки практично вона є наслідком неідеальності об'єкта, тісно пов'язана з формами існування і функціонування ідеалів. Подолання практичної неідеальності, тобто вирішення певної задачі, потребує здійснення дизайнерської діяльності, що базується на певному способі. Частіше всього ситуації неідеальності і відповідні їм задачі і способи нормовані, так що не виникає труднощів у виборі способу при даній задачі. Спосіб може бути не один, але важливо, що він існує і приймається шляхом вибору. Якщо ситуація неідеальності не нормована, тоді задача може бути поставлена, а спосіб її вирішення може бути лише шляхом наукового дослідження. Але тим самим актуалізується об'єкт, який слід упровадити в життя для подолання ситуації неідеальності. Так виникає задача і проблемна неідеальна ситуація стає практично неідеальною [13].

Таким чином, дизайнерська діяльність – це процес, що включає ціль, засоби і результат. Типи і форми діяльності різняться по суб'єкту, об'єкту, функціям і цілям (індивідуальна суспільні виробничі, ідеологічні, політичні, культурно-виховні, творчі). Результатом дизайнерської діяльності є виникнення дизайну як соціального феномена, що являє собою вид діяльності щодо проектування предметного світу, розробка зразків раціональної побудови предметного середовища, що відповідає складному функціонуванню сучасного суспільства.

Висновки

1. Таким чином, сутність дизайнерської діяльності зводиться до того, що – це спосіб відтворення соціальних процесів, самореалізації людини, її зв'язків з оточуючим світом. Поняттям діяльності охоплюються різні форми активності (економічна, політична, культурна, дизайнерська) і сфери функціонування суспільства. За допомогою цього поняття даються характеристики різних аспектів і якостей буття людей (діяльність фізична і розумова, зовнішня і внутрішня, творча і руйнівна). У соціально-філософському і методологічному аспектах поняття діяльності використовуються для характеристики специфічного способу людського буття, тобто трактується як принцип дослідження, пояснення і розуміння сумісного і індивідуального життя людей, їх взаємодії з природою. Таким чином, проводиться розмежування у витлумаченні діяльності як одного із аспектів, рівнів і об'єктів соціального буття і розуміння її як принципу творення дійсності, і дослідження специфічних процесів, якостей і форм цього буття. В першому випадку діяльність підлягає опису поряд з іншими виявами людського буття, а в іншому – інструментом, що відтворює зв'язки соціальних процесів.

2. Аналіз діяльності як адекватного принципу розуміння

соціальності свідчить, що ми немов би просвічуємо променем це поняття багатоманітністю елементів, властивостей і зв'язків людського буття і виявляємо у них втілення і сліди людської діяльності, розкриваємо способи їх "життя" в соціальних процесах, знаходимо пояснення парадоксу їх одночасного взаємозумовленого і фрагментарного безперервного і перервного та ін.

3. Завдяки цьому речі людського світу у такому дискурсі показують свої соціальні значення, наповнюваність людським смислом, людськими силами і здібностями. Так виявляється предметність людської діяльності, її реалізованість у матеріалі і її залежність від матеріалу. Предметність діяльності часто розуміють прямолінійно, як оречевлення її, як поглинання процесу діяльності річчю, але предметність діяльності означає соціальність її, так як предметне залишає людську самореалізацію, відкриває її соціальному світу, іншій людині, транслює її в просторі і часі соціального процесу.

4. Крім того, зв'язок предметності і соціальності людської діяльності свідчить про те, що її соціальний характер не зводиться до її сумісності, тобто індивідуальна діяльність людини також є соціальною, оскільки вона реалізує (виявляє, створює, добудовує, синтезує, проектує) людські сили і здібності і, таким чином, приймає участь у відтворенні соціального процесу. Індивідуальний аспект людської діяльності, соціальний по своєму змісту і предметний по формам свого втілення, є "ядром" і стрижнем діяльності, її "живим втіленням". Іншими словами, діяльність без самореалізації індивідів просто неможлива.

Перспективи подальших наукових досліджень:

✓ аналіз філософії дизайну як цілісної концепції, що перетворює навколишній світ, формує особистість, створює умови для самореалізації та самостворення.

Джерела

1. Делійський О. Проблема діяльності в аналізі філософської культури // Мультиверсум: Філософський альманах: Зб. наук, праць / Гол. Ред. В.В.Лях. – Вип. 13. – К.: Український Центр духовної культури, 2000. – 228с. – С.220-227.

2. Иванов В.П. Человеческая деятельность. Познание. Искусство. – К.: 1977. – С.56.

3. Black Visha. Вопросы дизайна /Сб. статей М. Блека. – Oxford, 1983. – 209р.

4. Андрєєва Т.О. Феномен людства та його соціально-філософська концептуалізація: Автореф. дис... д-ра філос. наук: 09.00.03 / Харківський національний ун-т ім. В.Н. Казаріна. Х., 2004. – 29с.

5. Вальтер Г.М. Природа художньої потреби (функціональний аспект): Автореф. дис. канд. філос. наук: 09.00.08 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1998. – 20с.

6. Горак Г.І. Філософія: курс лекції – К.: Вілбор, 1998. – 272с.

7. Гайденко П.П. Трагедия эстетизма. Опыт характеристики

миросозерцання Сирена Киркегора. – М., 1970.

8. Шеллинг Ф.В. Система трансцендентального ідеалізма. – Л., 1936.

9. Енциклопедія етнокультурознавства. Понятійно – термінологічний інструментарій, концептуальні підходи. Книга перша / Ю.І. Римаренко, В.Г.Чернець, та ін., За ред. Ю.І. Римаренко, – К. Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2000. – 336с.

10. Философский энциклопедический словарь / редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А.Араб – Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. М.: Сов. Энциклопедия, 1989. –815с.

11. Генисаретский О.И. Экология культуры: от ценностных ориентаций – к проектной концептуалистике // Теоретические и проектные проблемы. Экология культуры. – 1991. – №1 – С. 15-23.

12. Гребенюк Н.Е. Сенсорика дизайна звука – всеобщее понимание культуры человека // Вісн. Харк. держ. акад. дизайну і мистец. – 2002. – №5. – С.75-81.

13. Даниленко В.Я Трансформації дизайну на зламі II та III тисячоліть // Вісн. Харк. держ. акад. дизайну і мистец. – 2003. – № 1. – С. 50-56.

Стаття надійшла 10.04.2005 р.